

1968: Boj za sanje?

Emil Milan Pintar

Tisto obdobje po letu 1965 je bilo nekaj posebnega: na fakultete je vstopala generacija, rojena po vojni. Generacija, ki je odraščala ob vsakodnevem zagotavljanju, da se grozote druge svetovne vojne ne smejo nikoli ponoviti, in v prepričanju, da se res ne bodo ponovile.

Na drugi strani pa so bili v večini držav na oblasti generali zmagovitih armad ali njihovi režimi, od Eisenhowerjevega v ZDA, De Gaullovega v Franciji, Stalinovega v Rusiji in v vseh državah vzhodnega bloka, do Titovega v Jugoslaviji.

To sta bila dva povsem različna svetova. Na eni strani trda roka polvojaških režimov, ki je ves čas sledila zavesti, kaj »se mora«, na drugi strani neorganizirano sledenje tistemu, kar »smo hoteli«: normalno življenje. Na eni strani mrzla jesen utrujene generacije, ki ni več našla moči za razumevanje novega časa in nove generacije, na drugi razposajena pomlad nove generacije, ki sicer ni natančno vedela, kaj hoče, je pa znala artikulirati, česa noče. Zato je svoje sanje strnila v poetično parolo: bodimo realisti, zahtevajmo nemogoče!

Konflikt teh dveh svetov je bil neizbežen. Na začetku so ga porajali predvsem nesporazumi, saj stara generacija ni mogla razumeti, da nočemo njihovega sveta, njihove organizacije družb, njihovega vsakodnevne »moramo«, njihove težko priborjene »svobode«, njihove oblasti. Hotela je verjeti, da hočemo (prevzeti) oblast, da nas nekdo »od zunaj« vodi in usmerja. V resnici smo hoteli še mnogo več: hoteli smo drugačen svet, ki ne bo imel zadaha po komisu in neumitih

telesih; hoteli smo več prostora, kaj »več«, hoteli smo ves prostor, vso svobodo za »misliti drugače«, za oblačiti se drugače, za peti drugačne pesmi, za ljubiti se na soncu, ne na skrivaj v temnih nočeh. Več svobode za drugačne misli, vso svobodo za nov pogled na svet, za novo filozofijo življenja.

Močno se motijo tisti, ki revolucionarno vrenje leta '68 razumejo kot nekakšen začetek in ga nato povezujejo s poznejšimi študentskimi revolti. Večino poznejših študentskih protestov so pravzaprav gnale zahteve za izboljšanje študentskega standarda, za več študentskih domov in postelj, za bone za prehrano itd.: nekakšna študentska »sindikalna gibanja« torej. »Generacija '68« ni hotela več pravic in kruha v tem svetu; hotela je drugačen svet, svet svojih sanj, in v tem njenem hotenju ji ni bila podobna nobena poznejša »revolta«.

* * *

Leto 1968 je bilo na nek način prelomno tudi zame osebno. Leto prej sem na hitro diplomiral filozofijo, saj nam je bilo obljubljeni, da bo jeseni 1967 odprt podiplomski študij. Ko se je izkazalo, da smo kandidati za ta študij le Ivo Urbančič, Tine Hribar in jaz, sami »oporečniki« torej, je takratni predstojnik oddelka, dr. Vojan Rus (poleg Adolfa Bibiča zadnji mohikanec »proletarskega marksizma« v slovenski filozofiji) prelomil dano obljubo in s podiplomskim študijem ni bilo nič. Hribar in Urbančič sta odšla, kolikor vem, na študij v Beograd, kjer sta tudi doktorirala, sam pa sem ostal v Ljubljani brez štipendije, brez službe in z dojenčkom v naročju.

Ker je bilo pomanjkljivo znanje nemškega jezika ena od ovir za nadaljevanje mojega študija v tujini, sem sprejel povabilo in sredi poletja 1968 za mesec dni obiskal Univerzo v Greifswaldu na obali Baltskega morja v takratni Vzhodni Nemčiji. To je bil življenjski šok zame in dokončen prelom s »proletarskim marksizmom«. To je bil pravi uvod v moje in naše leto 1968!

Tam smo bili zbrani študentje iz več jugoslovanskih republik, pa seveda tudi iz Češkoslovaške, Poljske in Bolgarije. Edino mi iz Jugoslavije smo tja prišli individualno, vsak s svojim potnim listom, vsak s svojim načrtom, kako se bomo vračali. Ostali so imeli skupinski potni list, z oznako, da se morajo določenega dne ob določeni uri vsi (odgovorni drug za drugega, karkoli že to pomeni) zglasiti na določenem mejnem prehodu.

O samem bivanju v Greifswaldu ne bom govoril. Mesto s slavno univerzitetno zgodovino, osiromašeno in oglodano do obisti, z zvočniki na stebrih ob vsaki cesti, ki so neumorno producirali revolucionarno glasbo; s podobnimi zvočniki v internatskih sobah, ki se jih ni dalo izključiti, ki so neprestano lajali navodila in poročila o nezaslišanih delovnih uspehih nemških proletarcev in genialnosti njihovih politikov. Žrtvovali smo nekaj zvitkov papirja in polovico vojaške odeje, da bi ga utišali, toda zaslužili smo si le »resen, zadnji opomin pred izključitvijo«. Resno smo razmišljali, da bi se odločili za takojšnjo pot domov.

Sam sem se odločil za drugačno pot. Odpotoval sem v Weimar, kjer me ni prevzela glasbena dediščina, temveč dejstvo, da je imel skoraj vsak tretji človek naše generacije (rojene leta 1945 ali 1946), ki smo jih srečevali na cestah, vidne znake mongolske rase. Dediščina sovjetske zmage.

To so bili dnevi, ko sovjetska armada po skupnih manevrih Varšavskega pakta ni hotela zapustiti Českoslovaške. Dnevi, ko je svet razpravljal o Titovi zahtevi, da se ruske enote takoj umaknejo, Vzhodna Nemčija pa se je zgražala nad njegovim »vmešavanjem v českoslovaške notranje zadeve«!

Obiskal sem Buchenwald, kjer mi je vodička v navalu svete jeze zaradi »Titovega vmešavanja« zatrjevala, da tam ni bilo interniranih Jugoslovanov – in to pred velikim zidnim plakatom – fotokopijo imen »odporniškega komiteta«, na katerem je bilo tudi ime dr. Supka (mislim, da je bil prav leta 1968 rektor Zagrebške univerze!).

Pot me je nato vodila v Prago, kjer so sodelavci revije Plamen (v sodelovanju z našo revijo Problemi) prevajali in publicirali knjigo V. Dedijerja, »Izgubljeni boj J. V. Stalina«. Ko sem prišel v Mladinski hotel, soba še ni bila pripravljena, zato sem odšel na potep v mesto. Kar zaneslo me je na Vaclavske namesti, kjer je bilo veliko zborovanje. Ljudje so nosili transparente zoper SZ, zoper Rdečo armado, zoper predsedniško marioneto Huska (ki naj bi se rodil kot »gusak«, torej gosak), za Dubčka, za svobodno Českoslovaško. Zbirali so tudi podpise pod Deklaracijo o neodvisnosti in tudi sam sem prispeval svojega. Podpisovalec za mano me je opomnil, da je treba podpisu dodati poln naslov, pa sem to storil. Ko so ostali videli podatek »Slovenija, Jugoslavija«, so to vrgli v množico, ki je pričela skandirati: Tito, Tito, Tito! Toliko, da me niso zrinili na spomenik Sv. Vaclava!

Zvečer smo v redakciji Plamna pregledovali prevode posameznih poglavij in dobro voljo zalivali s pivom iz Fleka. Večer se je podaljšal v noč, noč se je zavlekla v jutro in ko sem se ravno odpravljaj v hotel, je prišel eden od sodelavcev revije s sporočilom, da dva »pana« v usnjenih suknjah dopetačah v hotelu sprašujeta po meni. Odločitev je bila hitra in kratka: nekdo je odšel po mojo prtljago v hotel, ki je bila še vedno na recepciji (še danes ne vem, kako jo je uspel dobiti!), stlačili so me v staro »felicijo« in odpeljali v Jihlavo, skoraj na pol poti do Dunaja. Tam sem ujel vlak za Dunaj in nato tam polnočni vlak za Ljubljano. Ko sem se po nekaj urah spanja zjutraj zbudil, so bili Rusi že v Pragi. Druga stran medalje '68.

Na študentskem zborovanju v ŠD sem bil poln gneva in razočaranja in taki so bili tudi moji javni nastopi tam, bolj podobni izpadom. Razočaranje nad »ruskim komunizmom« je bilo tolikšno, da ga leta nisem prebolel. Šele veliko študija politično-filozofske literature mi je pomagalo, da sem pričel razlikovati resnično Marxovo misel, njegovo briljantno sociološko analizo sodobne družbe, podano v Kapitalu, od politične zmote o nujnem razrednem boju in proletarski diktaturi, ki jo je izvedel Lenin. Postalo mi je jasno, da poskusi komunizma v nerazvitih družbah (na kar je opozarjal Marx!) nujno vodijo v deformacijo vsake politične oblasti in v resnično, dejansko diktaturo, ki je nobeno kitenje z imeni proletariata ne opravičuje. Leto '68 je bil klic po svobodi!

Opredelitev za tako razumevanje Marxa, za nekakšen »neo-marksizem« torej, me je naslednja leta stala številnih preizkušenj. Ne govorim o izključitvi iz ZKS, ki mi je prišla celo kot olajšanje, temveč o tem, da mi je takratni dekan FSPN leta 1976 z ukinitvijo mentorja onemogočil pridobiti doktorat že po opravljenem doktorskem izpitu.

Leta 1968 formalno torej nisem bil več študent (po volji tov. Vojana Rusa), toda bil sem v celoti, z dušo in telesom (kot rečejo sodobni sejalcji verskih predsodkov) še vedno vpet v študentsko dogajanje. Tega nisem niti skrival niti zanikoval, seveda pa moja vloga ni bila niti slučajno tako velika, kot so to videli ali mislili nekateri. Npr. predsednik vlade Kavčič, ki me je nekega dne poklical v svoj kabinet, da bi me posvaril: če boste vi, tov. Pintar, spustili študente na ulico, bom jaz tja napotil vojsko. Bolj ko sem dokazoval, da povsem narobe razume mojo vlogo v študentskih dogajanjih, bolj resno me je opozarjal. In zaključil z besedami: no, potem pa moje sporočilo čimprej prenesite tistim, ki

to nameravajo! Hvalabogu tega ni storil. Toda strah oblasti pred dogodki leta '68 se je dalo vohati po vseh ulicah okrog univerze.

Študentsko gibanje se je v naslednjem letu počasi izpelo in izzvenelo in nekateri danes zmotno mislijo, da ni bilo uspešno. Dejansko pa je pomenilo temeljito prelomnico s svetom polvojaških režimov, ki so jih vodili zmagoviti generali druge svetovne vojne. Po letu '68 svet in politika nista bila več enaka. Seveda to gibanje ni »rešilo« ničesar. Saj se tudi ničesar ne da rešiti. Svobodo mišljenja si je treba priboriti vsak dan posebej, razuzdani pohlep kapitala po profitu in njegovi koncentraciji je treba omejevatiti vsak dan posebej. Toliko bolj, ker Kapital ravna enako neusmiljeno tudi s Planetom kot z ljudmi. In če ga ne bomo uspeli zares in bistveno omejiti v naslednjih dneh, v naslednjih letih, kmalu ne bo več pomembno ne leto '68 ne sedanja družba, še naša civilizacija verjetno ne. Prešli bomo točko, ko ne bo več mogoče ustaviti posledic njegovega divjanja, ki bo uničilo pogoje našega bivanja. Postali bomo še ena neuspešna civilizacija na samomorilski »razvojni poti«, kot že več podobnih pred nami.

Mogoče je to tema naslednjega študentskega gibanja. Ne študentski sindikalizem, zahteva po drugačnem, vzdržnem svetu je tista, ki je edino vredna študentskih intelektualcev!

Emil Milan Pintar.

Foto: Tone Stojko, hrani: Muzej novejšje zgodovine Slovenije.